

ЧАСТИНА 1

Таємний скарб

1978

«Прокинься, генію».

Ротстайн не хотів прокидатися. Сон був занадто гарний. Йому наснилася перша дружина за кілька місяців до того, як вона стала його першою дружиною, сімнадцятирічна, з усіх боків — сама досконалість. Вони обидва голі. Йому дев'ятнадцять, під нігтями бруд, але вона проти, у всякому разі тоді, не була, бо він тільки й думав, що про сні, а її ніщо інше й не цікавило. Вона вірила в сні навіть більше, ніж він, і правильно робила. У цьому сні вона реготала й тягнулася до тієї частини його тіла, за яку було найпростіше вхопитися. Він спробував було увійти глибше, але тут якась рука почала трясти його передпліччя, і сон луснув, як мильна бульбашка.

Він уже не дев'ятнадцятирічний і не живе в Нью-Джерсі у двокімнатній квартирці; за півроку йому стукне вісімдесят, і живе він на фермі в Нью-Гемпширі, де, згідно із заповітом, його й буде поховано. У спальні скупчилися люди, їхні обличчя приховували лижні маски, одна червона, одна синя й одна жовта. Побачивши їх, він спробував змусити себе повірити, що це теж сон — приємний сон перетворився на кошмар, як іноді трапляється, — але рука раптом

відпустила його передпліччя, схопила за плече та грубо жбурнула на підлогу. Його вдарили по голові, і він скрикнув.

— Досить, — сказав чоловік у жовтій масці. — Хочеш, щоб він зараз відключився?

— Дивись, — указав чоловік у червоній масці. — Нічого собі в дідугана стоїть. Непоганий сон йому, напевно, снівся.

Синя маска, той, що його трусив, сказав:

— Це йому відлити кортить. У такому віці більше ні від чого не встає. Ось у мого діда...

— Тихо, — обірвав Жовта маска. — Кому потрібен твій дід?

Тут Ротстайн, ще заляклий і ще оповитий драним пологом сну, зрозумів, що в нього неприємності. У мозку спливли три слова: у будинку злодії. Він кинув погляд на тріо, яке матеріалізувалося в його спальні, відчуваючи, як розколюється стареча голова (праворуч слід чекати на величезний синець — завдяки антикоагулянтам, які він приймав), і серце з небезпечно тонкими стінками калатає, штовхаючи в лівий бік грудної клітки. Вони нахилилися над ним, троє в рукавичках і куртках у шотландську клітинку під цими моторошними балаклавами. Хатні злодії, і це в п'яти милях від міста.

Ротстайн як міг зміркувався, проганяючи сон і кажучи собі, що в усьому цьому є один позитивний момент: вони не хочуть, щоб він бачив їхні обличчя, — отже, збираються залишити його в живих.

Можливо.

— Панове, — сказав він.

Містер Жовтий зареготав і звів великий палець.

— Класний початок, генію.

Ротстайн кивнув, ніби у відповідь на комплімент. Поглянувши на годинник біля ліжка, він побачив, що зараз чверть на третю ранку, і знову перевів погляд на містера Жовтого, який, найімовірніше, був їхнім ватажком.

— У мене зовсім трохи грошей, але можете їх забрати, тільки мене не чіпайте.

Порив вітру зашурхотів осіннім листям по західній частині будинку. Ротстайн знав, що котел запрацював уперше цього року. Хіба літо було не щойно?

— А як нам відомо, у тебе набагато більше, ніж «трохи». — Це сказав містер Червоний.

— Тихо. — Містер Жовтий простягнув руку Ротстайнові. — Підводься з підлоги, генію.

Ротстайн вхопився за руку, яку запропонували, і, хитаючись, підвівся на ноги, потім сів на ліжко. Він важко дихав, занадто добре розуміючи (усе життя самоусвідомлення було для нього й прокляттям, і благословенням), який має вигляд: старий у завеликій блакитній піжамі, замість волосся — лише білі пластівці попкорну над вухами. Ось що залишилося від письменника, який того року, коли Кеннеді став президентом, з'явився на обкладинці «Тайм» із підписом: «Джон Ротстайн, американський геній-самітник».

Прокидайся, генію.

— Приходь до тями, — вимовив містер Жовтий. У голосі його прозвучала турбота, але Ротстайн не повірив у неї. — А потім ми підемо до вітальні, де розмовляють усі нормальні люди. Не поспішай. Заспокойся.

Ротстайн зробив кілька повільних глибоких вдихів, і серце трохи заспокоїлося. Він спробував думати про Пеггі, з її грудьми завбільшки із горнятка для чаю (маленькі, але досконалі) і з довгими гладенькими ногами, проте ця фантазія була так само далека, як сама Пеггі, яка зараз стара-старезна й живе в Парижі. На його гроші. Добре, хоч Іоланда, його друга спроба знайти родинне раювання, померла, і їй не потрібно платити аліменти.

Червона маска вийшов із кімнати, і Ротстайн почув метушню в кабінеті. Щось падало, висувалися й засувалися шухляди.

— Ну що, покращало? — запитав містер Жовтий і, коли Ротстайн кивнув, додав: — Тоді ходімо.

Ротстайн дозволив відвести себе до маленької вітальні — ліворуч містер Синій, праворуч містер Жовтий. У кабінеті тривав обшук. Ще мить — і містер Червоний відчинить шафу, відсуне два піджаки та три светри й побачить сейф. Це неминуче.

Ну й нехай. Якщо залишать записники. А навіщо їм їх забирати? Таким злодюгам потрібні лише гроші. Вони, напевно, і не читають нічого, складнішого за листи в «Пентхаусі».

Тільки чоловік у Жовтій масці викликав сумніви. Цей говорив, як освічений.

У вітальні всі лампи горіли, жалюзі опущені не були. Пильні сусіди могли б зацікавитися, що це там відбувається в будинку старого письменника... Якби ж у нього були ті сусіди. Найближчі жили за дві милі, біля автостради. У нього не було ні друзів, ні відвідувачів. Випадкові торговці спроваджувалися за двері. Ротстайн був таким собі старим диваком. Письменник у минулому. Відлюдник. Він сплачував податки, і ніхто про нього не згадував.

Синій і Жовтий підвели його до крісла перед телевізором, який майже ніколи не вмикали, і коли він не сів одразу, містер Синій поштовхом усадовив його.

— Спокійно! — різко вигукнув Жовтий, і Синій трохи відступив, щось невдоволено бурмочучи. Зрозуміло, головним був містер Жовтий, він був собакою-ватажком в упряжці.

Містер Жовтий схилився над Ротстайном, спираючись руками на коліна вельветових штанів.

— Може, налити чого-небудь, щоб заспокоївся?

— Якщо ви про спиртне, я кинув двадцять років тому. Лікар наказав.

— Молодець. На зібрання ходиш?

— Я не був алкоголіком, — яро відповів Ротстайн. Яка дурість — дратуватися в такій ситуації... Чи ні? Хто знає, як слід поводитися, коли тебе посеред ночі висмикують із ліж-

ка люди в різнокольорових лижних масках? У голові майнуло, як би сам він виписав таку сцену, але нічого на думку не спало. Він не описував таких сцен. «Люди чомусь вважають, що будь-який білий письменник-чоловік у двадцятому столітті має неодмінно бути алкоголіком».

— Добре, добре, — містер Жовтий ніби заспокоював сердиту дитину. — Води?

— Ні, дякую. Я хочу, щоб ви троє пішли, тому скажу відверто. — Тут він подумав, чи відомо містеру Жовтому про головне правило бесіди між людьми: коли хтось заявляє, що говоритиме відверто, у більшості випадків збирається брехати швидше, ніж кінь іде риссю. — Мій гаманець на комоді в спальні. У ньому трохи більше від вісімдесяти доларів. Ще на камінній полиці керамічний чайник...

Він показав. Містер Синій пішов подивитися, але містер Жовтий не ворухнувся. Містер Жовтий продовжував розглядати Ротстайна, очі за маскою здавалися майже веселими. «Не спрацювало», — подумав Ротстайн, але від свого не відступався. Тепер, прокинувшись остаточно, він був не тільки переляканий, але й злий, хоча добре розумів, що цього краще не виказувати.

— Там я тримаю гроші на домашнє господарство. П'ятдесят-шістдесят доларів. Це все, що є в будинку. Беріть і йдіть.

— Йобаний брехун, — відгукнувся містер Синій. — У тебе є набагато більше, хлопче, і ми це знаємо, повір мені.

Тут, наче це була вистава й настав час для його репліки, містер Червоний закричав із кабінету:

— Бінго! Знайшов сейф! Здоровенний!

Ротстайн знав, що людина в червоній масці знайде його, і все одно в нього впало серце. З його боку було безглуздо зберігати гроші готівкою, і робив він це через нелюбов до кредитних карток, чеків, акцій, трансферних документів — до всіх тих спокусливих ланцюгів, які приковують людей до колосальної та загальноруйнівної американської кредитно-

видаткової машини. Але готівка може стати його порятунком. Готівку можна замінити. Записники, усього їх понад сто п'ятдесят, — ні.

— Комбінацію. — Містер Синій, не знімаючи рукавичок, клацнув пальцями. — Називай.

Ротстайн був до того сердитий, що міг і відмовитися, — якщо вірити Іоланді, гніватися для нього було природно («Навіть, напевно, у колісці»), — але він утомився й був наляканий. Якщо відмовитися говорити, вони все одно виб'ють із нього комбінацію. У нього навіть може статися черговий серцевий напад, і це його вже напевно вб'є.

— Якщо я назву комбінацію, ви заберете гроші й підете?

— Містер Ротстайн, — вимовив містер Жовтий із доброю в голосі, яка здавалася щирою (і від того гротескною), — у вашій ситуації не раджу торгуватися. Фредді, тягни мішки.

Ротстайн відчув легке дихання прохолодного повітря, коли містер Синій, він же Фредді, вийшов через двері кухні. Містер Жовтий тим часом знову почав посміхатися. Ротстайну ця посмішка вже здавалася огидною. Ці червоні губи.

— Ну ж, генію... Викладай. Швидше почнемо, швидше закінчимо.

Ротстайн зітхнув і з пам'яті назвав комбінацію від «Гардолла»¹ у шафі кабінету. «Три наліво два оберти, тридцять один направо два оберти, вісімнадцять наліво один оберт, дев'яносто дев'ять направо один оберт і назад на нуль».

Губи за жовтою маскою розтягнулися ширше, оголивши зуби.

— Я міг би здогадатися. Це дата твого народження.

Поки Жовтий переказував комбінацію людині в шафі, Ротстайн зробив кілька неприємних висновків. Містер Синій і містер Червоний прийшли за грошима, містер Жовтий теж міг мати свою частку, але він не думав, що гроші — це

¹ «Gardall» — марка американських сейфів. (Тут і далі прим. пер.)

головна мета для людини, яка називала його «геній». Неначе на підтвердження цього, у супроводі нового подиху прохолодного повітря зовні знову з'явився містер Синій. На кожному плечі в нього висіло по два клунки.

— Послухайте, — звернувся Ротстайн до містера Жовтого, упіймавши його погляд і не відпускаючи. — Не треба. У цьому сейфі немає нічого цінного, крім грошей. Там ще тільки стос різної писанини, але ці папірці для мене важливі.

Містер Червоний крикнув із кабінету:

— Стрибучий Ісусе, Моррі! Та в нас тут джек-пот! Еге, тут ціла купа готівки! Пачки, ще в банківських упаковках! Десятки!

Щонайменше шістдесят, міг би уточнити Ротстайн, а то й вісімдесят. У кожній пачці чотириста доларів. Від Арнольда Ейбела, мого бухгалтера в Нью-Йорку. Джіні переводить у готівку чеки й приносить пачки грошей, а я кладу їх у сейф. Тільки витрачаю я мало, тому що Арнольд ще й оплачує основні рахунки з Нью-Йорка. Іноді я даю на чай Джіні та щось дарую листоноші на Різдво, але, крім цього, готівку я майже не витрачаю. Так триває роками. І чому? Арнольд ніколи не питає, на що я витрачаю гроші. Можливо, думає, що я дівчат собі замовляю або граю на тоталізаторі в Рокінгемі.

Проте є одна кумедна річ, про яку він міг би розповісти містеру Жовтому (він же Моррі). Я й сам ніколи не запитував себе. Так само як не запитую себе, навіщо продовжую вести записники. Деякі речі просто *трапляються* й усе.

Він міг би про все це сказати, але мовчав. Не через те, що містер Жовтий навряд чи зрозумів би, а тому, що ця милостива червоногуба посмішка доводила протилежне — той зрозумів би.

І йому було байдуже.

— Що там ще? — крикнув містер Жовтий. Погляд свій він не відводив від Ротстайна. — Коробки є? Коробки з рукописами? Такі завбільшки, як я казав?

— Коробок немає, є записники! — крикнув у відповідь містер Червоний. — Йобаний сейф забитий ними.

Містер Жовтий посміхнувся, продовжуючи заглядати в очі Ротстайну.

— Написано від руки? Ось, значить, як ти це робиш, генію?

— Будь ласка, — сказав Ротстайн, — Залиште їх. Цей матеріал не для читання. Ще нічого не завершено.

— І ніколи не буде, ось що я думаю. Ти просто великий скнара. — Блиск у його очах (як здалося Ротстайну, ірландський блиск) згас. — Та й видавати тобі нічого не потрібно, так? Ніякого тобі *фінансового імперативу*. Ти отримуєш авторські гонорари за «Утікача». І за «Утікача у справі». І за «Утікач зменшує оберти». Відома трилогія про Джиммі Голда. Яка не перестає перевидаватися. Яку вивчають в університетах по всій нашій неосяжній країні. Завдяки змові вчителів літератури, які вважають тебе й Сола Беллоу небожителями, у тебе є віддана аудиторія зі студентів, що купують твої книги. У тебе все налагоджено, а? Навіщо ризикувати й публікувати щось таке, що може похитнути золотий п'єдестал? Можна ж сховатися тут і вдавати, ніби решти світу не існує. — Містер Жовтий похитав головою. — Мій друже, ви надали зовсім нове значення слову «дріб'язковий».

Містер Синій забарився у дверях.

— Моррі, що мені робити?

— Іди до Кертиса. Усе запакуйте. Якщо всі записники не помістяться в мішки, знайдіть що-небудь. Навіть у цього щура в комірчині має бути хоч одна валіза. І не гайте часу, не перераховуйте гроші. Хочу забратися звідси якомога швидше.

— Добре. — Містер Синій, Фредді, пішов.

— Не робіть цього, — сказав Ротстайн і був вражений деренчанням свого голосу. Іноді він забував, який він старий, але не сьогодні.